

~~"This document is the property of the Thailand Information Center (TIC), Chulalongkorn University and is to be returned within two weeks to the Thailand Information Center, Rattasart Building 6, Chulalongkorn University"~~

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อเราพูดถึงคำว่า "การศึกษา" คนส่วนมากมักนึกถึงระบบการศึกษาภายในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา นึกถึงครู นักเรียน และห้องเรียน ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว "การศึกษา" ตามความหมายที่แท้จริงไม่เกี่ยวกับครูหรือโรงเรียน แต่หมายถึงกระบวนการที่เอื้ออำนวยบุคคลหรือกลุ่มชนได้รับความคิด ทักษะ ความสนใจ ทักษะ หรือความรู้ การสอนในโรงเรียนเป็นเพียงวิธีการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ หรือทัศนคติให้แก่คนวิธีหนึ่งเท่านั้น¹ "ทัศนคติของสภาพพัฒนาการศึกษาระหว่างชาติที่มีต่อการศึกษาถือว่า การศึกษาไม่ใช่เรื่องที่จะอยู่ภายในกรอบจำกัดแห่งเวลาและสถานที่ การศึกษาเป็นกระบวนการตลอดชีวิต ควบคู่กันจึงถือว่าการศึกษาคือ การเรียนรู้ไม่ว่าที่ไหน เมื่อไร หรือด้วยวิธีการใด"² และด้วยทัศนะเช่นนี้ทำให้มองเห็นได้ว่า ธรรมชาติของการศึกษาเป็นกระบวนการสืบเนื่อง เริ่มตั้งแต่สมัยแรกสุดแห่งการเป็นทารกจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ โดยอาศัยวิธีการและแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ กัน

แหล่งการเรียนรู้นี้จำแนกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท³ คือ

¹ ภา พงศ์พิพัฒน์, แปลจาก "Television : Media for Miseducation," สารเทคโนโลยีทางการศึกษา (ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2517), หน้า 78.

² ชัยวัฒน์ บัญจพงษ์ และจรรุณี นະวิโรจน์, "ประชากรศึกษากับการศึกษานอกระบบโรงเรียนปกติ," วารสารประชากรศึกษา ปีที่ 2, 5 (กันยายน, 2515), หน้า 243.

³ ชัยวัฒน์ บัญจพงษ์ และจรรุณี นະวิโรจน์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 244.

1. การศึกษาในโรงเรียน (In-school Education) ประกอบด้วย

1.1 การศึกษาแบบธรรมชาติวิสัย (Informal Education)

สำหรับการศึกษาแบบธรรมชาติวิสัยภายในโรงเรียนจะเกิดขึ้นจากการติดต่อสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมชั้นและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ภายในโรงเรียน

1.2 การศึกษาในระบบโรงเรียนปกติ (Formal Education) หมายถึงระบบการศึกษาซึ่งมีโครงสร้างเป็นลำดับขั้น มีระบบการแบ่งชั้นเรียนตามระยะเวลาตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาจนถึงระดับวิทยาลัย มหาวิทยาลัย และยังคงครอบคลุมไปถึงโครงการวิชาเฉพาะต่าง ๆ และสถาบันสำหรับฝึกสมรรถงานอาชีพและวิชาเทคนิค

2. การศึกษานอกโรงเรียน (Out-of-school Education)

ประกอบด้วย

2.1 การศึกษาแบบธรรมชาติวิสัย (Informal Education)

หมายถึงการศึกษาที่ช่วยสร้างทัศนคติ ค่านิยม ทักษะ และความรู้ โดยอาศัยประสบการณ์จากชีวิตประจำวันที่ได้จากสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ วัฒนธรรม เพื่อนบ้าน ตลาด ร้านค้า หองสมุด สื่อมวลชน ตัวอย่างของการศึกษาประเภทนี้ เช่น การที่เด็กสามารถเข้าใจความหมายต่าง ๆ กอนเข้าโรงเรียนหรือเรียนรู้ว่าไฟเป็นของร้อน น้ำแข็งเป็นของเย็น โดยอาศัยประสบการณ์หรือจากการสังเกต บอกกล่าว จุดเน้นของการศึกษาแบบธรรมชาติวิสัยนั้นอยู่ที่ว่าเป็นการศึกษาซึ่งไม่ได้กำหนดแบบแผนหรือระบบไว้แต่ประการใด และถือว่าเป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิตอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะการศึกษาประเภทนี้เป็นการศึกษาที่ไม่อาจจำกัดขอบเขตหรือหาความสิ้นสุดได้ และเป็นการศึกษาที่มนุษย์ได้รับตั้งแต่แรกเกิดจนสิ้นชีวิต

2.2 การศึกษานอกระบบโรงเรียนปกติ (Nonformal Education)

หมายถึงกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดไว้นอกระบบโรงเรียนปกติ (Formal Education) โดยทั่วไปอาจจะดำเนินงานแยก หรือเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของกิจกรรมใหญ่ ทั้งนี้โดยมีจุดประสงค์ที่จะสนองความต้องการและสนองเป้าหมายในการเรียนรู้ของผู้เรียน ตัวอย่างเช่น ศูนย์ดูแลเด็กก่อนวัยเรียนภาคกลางวัน สถานเลี้ยงเด็กอ่อน โครงการสอบเทียบ

ความรู้ในโรงเรียน ซึ่งจัดเพื่อให้โอกาสที่สองแก่บุคคลที่พลาดโอกาสเรียนหรือต้องออกจากโรงเรียนเร็วเกินไป

เมื่อพิจารณาจะพบว่า คนเรานั้นจะใช้ชีวิตเพื่อการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างมากที่สุดก็เพียง $\frac{1}{3}$ ของชีวิต ส่วนอีก $\frac{2}{3}$ นั้นเป็นการศึกษาที่อยู่นอกโรงเรียน เมื่อหันกลับมาพิจารณาตัวเลขสถิติในปี ค.ศ. 1960⁴ พบว่า ประชากรของประเทศไทยอายุ 6 ขวบขึ้นไปส่วนใหญ่จะได้รับการศึกษาแค่ระดับปีที่ 4 มีประมาณอีกราวร้อยละ 65 ส่วนพวกที่ไม่ได้รับการศึกษาเลยมีมากถึงอีกราวร้อยละ 38 มีผู้ที่ผ่านการศึกษาระหว่างระดับประถมปีที่ 5 ถึง ม.ศ. 5 ประมาณร้อยละ 6 และผู้ที่มีความรู้มากกว่า ม.ศ. 5 ขึ้นไปมีร้อยละ 1 เท่านั้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การศึกษานอก ระบบโรงเรียนมีความจำเป็นอย่างมากในการที่จะช่วยให้ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่มีโอกาสได้รับการศึกษาตลอดชีวิต มีโอกาสที่จะแสวงหาความรู้แบบธรรมชาติวิสัย เพื่อเพิ่มพูนพื้นฐานของความรู้ให้มากยิ่งขึ้น ปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้ ความเจริญของสังคมยิ่งมีมากขึ้นเพียงใด ความจำเป็นในการแสวงหาความรู้เพื่อให้ทันกับสังคมก็ยิ่งมีเพิ่มมากขึ้นเพียงนั้น สังคมจะอยู่ได้โดยเรียบร้อยก็ด้วยสมาชิกในสังคมมีพื้นฐานความรู้ไล่เรียงกัน ถ้าระดับความรู้ต่างกันมากนัก ความมั่นคงของสังคมก็จะลดต่ำลง

สื่อการศึกษาที่จะช่วยให้ประชาชนมีโอกาสได้รับการศึกษาตลอดชีวิตนั้น ก็ใดแก่ สื่อมวลชนต่าง ๆ และในบรรดาสื่อมวลชนที่มีบทบาทสำคัญมากในการให้ การศึกษาแก่คนทั่วไปคือ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ โทรทัศน์นั้นอยู่ในฐานะ ที่ดีมากที่สุดที่จะให้การศึกษาแก่คนที่อยู่นอกโรงเรียน เพราะโทรทัศน์เป็นสื่อมวลชน ที่มีอิทธิพลมาก เขาถึงมวลชนทุกชนทุกวัย ไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่ นักเรียน นิสิต นักศึกษา นอกจากจะให้ความบันเทิงและให้ความรู้ในคานต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการศึกษาให้

⁴ ชัยวัฒน์ บัญพงษ์ และจารุณี นະวิโรจน์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 246.

⁵ เณรม คิริสัมพันธ์, "การสื่อสารมวลชน ความหมาย และอิทธิพล," การสัมมนา สื่อมวลชนครั้งที่ 1 เรื่อง อิทธิพลและความรับผิดชอบของสื่อสารมวลชน (พระนคร : โรงพิมพ์กรมการทหารสื่อสาร, 2507), หน้า 63.

เรียนรู้อาสา ยังเป็นการส่งเสริมความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างประชาชนทั่วไป เป็นการพัฒนาประเทศ เป็นการส่งเสริมวัฒนธรรม, ประชาชาติ และส่งเสริมภาษาให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน เพราะสามารถแพร่หลาย ไปได้อย่างดี และเข้าถึงประชาชนโดยทั่วไป

โทรทัศน์จึงได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของมนุษย์ โทรทัศน์มีส่วนใกล้ชิดกับคนและมีพลังอำนาจในการให้ข้อสนเทศและความเพลิดเพลินต่าง ๆ

โทรทัศน์จัดเป็นสื่อที่ทรงประสิทธิภาพอย่างหนึ่ง เพราะโทรทัศน์เปรียบเสมือนหนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ และวิทยุรวมกัน ประชาชนสามารถได้รับทั้งข่าวสาร ภาพ และเสียง ในขณะเดียวกันพร้อมกันเลยทีเดียว ทำให้ผู้รับเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว Edgar Dale⁶ ผู้เชี่ยวชาญทางโสตทัศนศึกษาจัดโทรทัศน์ไว้ในอันดับที่ 7 ของกรวยแห่งประสบการณ์ (Cone of Experience) โดยเรียกสื่อมวลชนชนิดนี้ว่า โทรทัศน์การศึกษา (Education Television) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักการศึกษาและนักโสตทัศนศึกษาได้ตระหนักถึงหลักการเรียนรู้ที่ว่า "ในสถานการณ์เรียนรู้ใด ๆ ก็ตาม ถ้ายิ่งเร็วประสาทสัมผัสมากขึ้นใดเท่าใด ผู้เรียนย่อมเรียนได้เร็ว เข้าใจได้ดี และสามารถจดจำได้นานยิ่งขึ้น"⁷ เนื่องจากโทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่ผู้ชมต้องใช้ประสาทสัมผัสทั้งหูและตา จึงสามารถที่จะทำให้ผู้ชมเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว และจดจำได้นาน และทำให้ผู้ชมเกิดความเชื่อถือในสิ่งที่ตนได้รับอยู่มากขึ้น ดังนั้นในสังคมต่าง ๆ จึงมักใช้โทรทัศน์เป็นสื่อกลางในการให้ความรู้แก่ประชาชนอย่างแพร่หลาย เพราะโทรทัศน์มีความสำคัญ คือ⁸

⁶Edgar Dale, Audio-Visual Method in Teaching (New York : Holt, Rinehart and Winston Company, Inc., 1954), p. 50.

⁷R.E. De Rieffer and Lee W. Cochran, Manual of Audio-Visual Techniques (N.J. : Prentice-Hall, Inc., 1965), p. 48.

⁸เฉลิม สุทธิรักษ์, "ความสำคัญของวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์," หน้าที่และความรับผิดชอบของวิทยุกระจายเสียง และโทรทัศน์ (พระนคร : โรงพิมพ์กรมการทหารสื่อสาร, 2510), หน้า 39.

1. สามารถแสดงภาพให้เห็นเหมือนของจริง และประทับใจได้ เรียกร้องให้เกิดความเชื่อ ความสนใจ ความเลื่อมใส และสามารถชักจูงให้คล้อยตามได้ง่ายกว่าสื่อชนิดอื่น ๆ
  2. ทำให้ชุมชนเกิดความทรงจำติดตาได้นาน
  3. ภาพที่แสดงชักพาให้เด็กหรือแม่แต่ผู้ใหญ่เองเชื่อว่าจริง ทั้ง ๆ ที่อาจเสนอผิดเพี้ยนไปจากความจริงบ้างเล็กน้อย
  4. ภาพช่วยปลุกอารมณ์ฝันของเด็กได้ง่าย และสร้างรอยประทับใจให้เด็กได้ดีกว่าผู้ใหญ่
  5. มีความรวดเร็วในการเสนอข่าวรองจากวิทยุ และชักจูงผู้ฟังสนใจติดตามเนื้อหารายละเอียดจากสื่อมวลชนชนิดอื่น ๆ ต่อไป
  6. ชุมชนมีความรู้สึกสนุกเพลิดเพลินเหมือนมีส่วนร่วมกับรายการนั้น ๆ
  7. สามารถนำความรู้ ที่พาไปถึงตัวบุคคล ผู้ฟังที่อยู่ไกล ๆ ได้โดยตรง ดังนั้นจึงเข้าถึงจิตใจของคนตามได้
  8. สามารถส่งไปถึงมวลชนได้อย่างรวดเร็ว ไม่ว่ามวลชนจะอยู่ในแห่งใดของโลก
  9. สามารถเข้าถึงประชาชนทุกชั้น ทุกเพศ ทุกวัย ทุกชาติ ทุกภาษา ทุกศาสนา และทุกอาชีพ เป็นแสน ๆ ล้าน ๆ คนในขณะเดียวกัน
  10. ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ซึ่งเป็นทางทำให้เกิดความคิด ความเห็นต่อประชาชาติ สุดท้ายยอมก่อให้เกิดการกระทำซึ่งเป็นปฏิกิริยาจากความคิดเห็นหรือประชามติของชุมชน
- จากความสำคัญของโทรทัศน์ที่กล่าวมานี้ พอสรุปคุณสมบัติเด่นของโทรทัศน์ได้ดังนี้⁹
- คือ

⁹Jeremy Howell, "The Use of Television in Agricultural Extension," Educational Television International (Vol. 4, No. 2. Pergamon Press Ltd., June 1970), pp. 6-7.

1. สามารถสื่อสารไปยังชนกลุ่มใหญ่ที่กระจัดกระจายได้โดยไม่จำกัดจำนวน และในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้ยังสื่อสารไปไครยะยะไกลพอสมควร
2. สามารถให้ประสบการณ์แก่ผู้รับได้มาก ทำให้ผู้รับมีประสบการณ์อย่างกว้างขวาง เกิดความรู้ทั้งในด้านการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข และมีความรู้ในวิชาชีพของตน
3. โทรทัศน์มีคุณสมบัติของสื่อทัศนศึกษาอย่างครบครันคือ ให้ข่าวสารแก่ผู้รับทั้งทางด้านประสาทสัมผัสทั้งตาและหู สามารถสร้าง Concrete Experience ได้ดี

เพราะความสำคัญและคุณสมบัติเด่นดังกล่าว โทรทัศน์จึงถูกนำมาใช้เป็นสื่อทางการศึกษา การใช้โทรทัศน์เพื่อการศึกษาโดยทั่วไปนั้นมีความหมายอยู่ 2 อย่าง¹⁰ คือ

1. ความหมายประการแรกของโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ก็คือ การจัดทำรายการโทรทัศน์ที่มีประโยชน์น่าเรียนรู้ และมีคุณค่าทางการศึกษา แล้วนำมาออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ที่มีอยู่แล้ว หรือสถานีโทรทัศน์ที่จัดตั้งขึ้นมาใหม่ เพื่อการศึกษาโดยเฉพาะให้ประชาชนทั่วไปเปิดรับชมรายการโทรทัศน์ได้ รายการโทรทัศน์แบบนี้เป็นรายการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่น่าเรียนรู้ และมีคุณค่าทางการศึกษาโดยทั่วไป อาทิเช่น งานอาชีพของประชาชน งานเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในด้านการเกษตร และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โทรทัศน์ที่ใช้เพื่อการศึกษาในลักษณะเช่นนี้ก็คือ โทรทัศน์ที่ช่วยส่งเสริมความรู้ความคิดเห็นของประชาชนให้กว้างขวางออกไปในทุก ๆ เรื่องที่ประชาชนควรจะทราบ

2. ความหมายของโทรทัศน์เพื่อการศึกษาอีกประการหนึ่งก็คือ เป็นโทรทัศน์ที่มีการจัดทำรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาให้กับนักเรียนในชั้นโดยตรง โดยจำเป็นต้องมีข้อตกลงระหว่างสถานีโทรทัศน์กับโรงเรียนต่าง ๆ ที่ต้องการรับรายการโทรทัศน์เช่นนี้

---

¹⁰ รัชศักดิ์ วัฒนพานิช, "ข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับการใช้โทรทัศน์เพื่อการศึกษา," สารเทคโนโลยีทางการศึกษา (ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2517), หน้า 113.

เพื่อกำหนดเวลาออกอากาศและวิชาการสอนต่าง ๆ ตามหลักสูตรการศึกษา การใช้โทรทัศน์เพื่อการศึกษาในความหมายนี้อาจขยายกิจการให้กว้างขวางออกไป จนถึงกับให้ลัทธินักเรียนที่รับชมรายการโทรทัศน์เพื่อสอรับประกาศนียบัตรหรือปริญญาด้วยก็ได้ ซึ่งกำลังเป็นกิจการที่ได้รับความนิยมอยู่ในต่างประเทศ¹¹

ประเทศไทยก็ได้ริเริ่มจัดทำโทรทัศน์โรงเรียน หรือโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในความหมายนี้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 จัดโดยฝ่ายการศึกษา เทศบาลนครกรุงเทพ เริ่มออกอากาศเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2507 ทางเทศบาลนครกรุงเทพ ไม่สามารถจะมีห้องส่งเป็นของตนเองได้ จึงต้องอาศัยสถานีไทยโทรทัศน์ของ 4 เป็นสถานที่ผลิตรายการ แต่การวางแผนและเตรียมรายการทางฝ่ายเทศบาลนครกรุงเทพเป็นผู้เตรียมเอง เพียงแต่อาศัยสถานีและเจ้าหน้าที่ทางฝ่ายเทคนิคเท่านั้น แรกเริ่มออกรายการเพียงสัปดาห์ละ 3 วัน ปัจจุบันนำเอา Video-tape เขาไปช่วยในการบันทึกรายการและออกอากาศในวันต่อมา ปัจจุบันจึงออกอากาศทุกวันตั้งแต่วันจันทร์ถึงศุกร์ เวลา 10.00-11.00 น. รายการที่จัดสอนนั้นมีใช่เป็นรายการที่จัดสอนตรงตามหลักสูตร แต่เป็นรายการที่ช่วยส่งเสริมการเรียน (Entertainment Programs) ส่วนใหญ่จะจัดสอนบทเรียนที่ยากแก่การจัดสอนในห้องเรียน เช่น ชาติอุปกรณ์หรือชาคครูที่ชำนาญ ทางเทศบาลนครกรุงเทพก็จะจัดสอนบทเรียนนั้นขึ้น

จึงกล่าวได้ว่าประเทศไทยเรามีการใช้โทรทัศน์เพื่อการศึกษาทั้งสองความหมายอยู่แล้ว ในที่นี้เราจะไม่พูดถึงความหมายในแง่การจัดทำรายการโทรทัศน์เพื่อนักเรียนในชั้นเรียน แต่จะเน้นถึงการจัดทำรายการโทรทัศน์ เพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป เพราะโคกลาวแต่แรกแล้ววประชากรของประเทศไทยร้อยละ 65 มีโอกาสได้รับการศึกษาแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่านี้ก็ใช้ชีวิตในระบบการศึกษาเพียง $\frac{1}{3}$ ของชีวิต อีก $\frac{2}{3}$ นั้นก็เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบทั้งสิ้น จากรายงานผลเบื้องต้น

¹¹ กุศล สุจรรยา, คำบรรยายวิชา Educational Radio and Television Production ณ แผนกวิชาโสตทัศนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 28 พฤศจิกายน 2513.

การสำรวจวิทยุและโทรทัศน์ทั่วราชอาณาจักร พ.ศ. 2517¹² พบว่า

จากปี พ.ศ. 2511 และ 2512 จนถึง พ.ศ. 2517 จำนวนเครื่องรับโทรทัศน์ทั่วราชอาณาจักร เพิ่มขึ้นจาก 231,375 เครื่อง เป็น 714,551 เครื่อง ซึ่งการเพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 208.8 หรือประมาณ 2 เท่าของปี พ.ศ. 2511-12 การเพิ่มขึ้นทั้งนี้เนื่องมาจากมีการติดตั้งสถานีถ่ายทอดเพิ่มขึ้นในทุกภาค และจากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติอีกเช่นกัน ในปี พ.ศ. 2518¹³ พบว่าครัวเรือนทั่วประเทศที่มีเครื่องรับโทรทัศน์มีประมาณ 734,000 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 10.8 ของครัวเรือนที่มีอยู่ทั้งหมดทั่วประเทศ โดยมีเครื่องรับโทรทัศน์ประมาณ 761,000 เครื่อง

จากสถิติดังกล่าวนี้ถ้าเราจะลองคิดคร่าว ๆ ว่า ถ้าโทรทัศน์ 1 เครื่องมีประชาชนเพียง 1 คนชมรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาเพียงวันละ 1 ครั้งแล้ว ประชาชนอย่างน้อยที่สุดประมาณ 761,000 คนจะได้รับการศึกษานอกระบบเพิ่มขึ้นทุกวัน ซึ่งผลการเพิ่มทางการศึกษานี้แม้จะวัดไม่ได้โดยตรง แต่จะไปแสดงออกให้เห็นในรูปการปรับตัวของประชาชนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงทุกขณะในสังคมได้ และจากจำนวนเครื่องรับโทรทัศน์ที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วนี้เอง รัฐบาลน่าจะสนใจส่งเสริมการให้การศึกษานอกระบบโดยใช้สื่อมวลชนให้ได้ผลอย่างจริงจังเสียที

ย้อนกลับ ไปดูด้านการจัดรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาดูบ้าง ผู้วิจัยสนใจงานด้านนี้มาโดยตลอด ดูรายการโทรทัศน์ต่าง ๆ ทุกประเภท สนใจติดตามความเปลี่ยนแปลง ความเจริญก้าวหน้าของสถานีโทรทัศน์ ของการจัดรายการโทรทัศน์อย่างสม่ำเสมอ เห็นว่ากิจการโทรทัศน์ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว การผลิตรายการน่าสนใจ น่าติดตามควาสมัยกชน ๆ

¹²สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, รายงานผลเบื้องต้นการสำรวจวิทยุและโทรทัศน์ทั่วราชอาณาจักร พ.ศ. 2517 (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2518), หน้า 14.

¹³ ข่าวหนังสือพิมพ์ประชาชาติ, 9 มีนาคม 2519, หน้า 10.

สถานีโทรทัศน์บางสถานีจัดรายการส่งเสริมความรู้ที่น่าสนใจ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา นอกระบบหลายรายการ เช่น รายการสนทนาประชาธิปไตย รายการพบโลก รายการลัดไก รายการปกิณกะวิทยา ฯลฯ เป็นต้น เมื่อดูรายการเหล่านี้แล้วนำมาพูดคุยแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นกับคนใกล้ชิดอื่น ๆ ก็ทราบว่ารายการเหล่านี้เป็นรายการที่น่าสนใจของบุคคล เหล่านั้นเหมือนกัน ทำให้นึกไปถึงประชาชนคนอื่น ๆ ว่าได้รับชมรายการโทรทัศน์เหล่านั้น บ้างหรือเปล่า

ใ้กล่าวแต่จนแล้วว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นสิ่งจำเป็นแก่ประชาชน ทั่วไป และก็กล่าวแล้วอีกเช่นกันว่าโทรทัศน์เป็นสื่อการให้การศึกษานอกระบบได้เป็นอย่างดี และเมื่อหันกลับไปพิจารณารายการโทรทัศน์ก็พบว่ามีการจัดรายการที่มีประโยชน์ ช่วยส่งเสริมความรู้ใ้จริง ๆ ปัญหาที่น่าสนใจที่ยังเหลือค้างอยู่ก็คือ

1. รายการโทรทัศน์ที่จัดเพื่อการศึกษานั้น ประชาชนได้รับมากน้อยเพียงไร อะไร เป็นสาเหตุที่ทำให้ไม่ได้รับชมรายการโทรทัศน์เหล่านั้น ปัญหานี้เป็นปัญหาที่ผู้วิจัยคาด คิดว่าเป็นปัญหาสำคัญ เพราะจากการสังเกตดูรายการโทรทัศน์ตลอดมา พบว่ารายการเกี่ยวกับ ความรู้มักจะไปจัดในช่วงเวลาที่สถานีเปิดรายการ รายการดี ๆ หลายรายการผู้วิจัยไม่มี โอกาสใ้ดู เพราะยังไม่กลับไปถึงบ้าน ผู้วิจัยจึงคิดไปถึงผู้ชมรายการคนอื่น ๆ ว่าอาจจะ ไม่มีโอกาสใ้ดูเช่นเดียวกัน และยังคิดต่อไปอีกว่าสถานีโทรทัศน์จัดรายการเหล่านี้ในช่วงที่มี คนดูมากที่สุดใ้จะเป็นประโยชน์ และมีคุณค่าอย่างมากมายต่อผู้ชมที่จะได้รับการศึกษานอกระบบ อย่างทั่วถึง

อีกกรณีหนึ่งคือ จัดรายการเพื่อส่งเสริมความรู้ในช่วงเวลาตกเินไป ผลที่ได้คือ คล้ายคลึงกับที่กล่าวมาแล้วคือ มีโอกาสใ้ดูน้อย จากสภาพกรณทั่ว ๆ ไปเรา จะเห็นว่าประชาชนทั่วไปที่มีความรู้น้อยจะเป็นผู้ที่ต้องใ้แรงงานในการทำงานหนัก ประชาชน กลุ่มนี้ส่วนมากแล้วก็จิว้ตรประจำวันคือ ตื่นแต่เช้าไปทำงาน กลับบ้านเย็นพักผอน ดูโทรทัศน์ นิดหน่อย แล้วก็รีบนอน เวลาที่จัดในช่วงคึกจึงไม่ใ้ดู ผู้วิจัยคิดว่าการจัดรายการส่งเสริม ความรู้นั้นน่าจะจัดเพื่อชนส่วนใหญ่ที่มีการศึกษาน้อย เพื่อจะได้เป็นส่วนในการปรับปรุงพัฒนา การดำรงชีวิตใ้ดีขึ้น ช่วงเวลาที่เขาวางเป็นช่วงเวลาที่ควรจัดใ้ที่สุด

2. ปัญหาต่อไปที่ผู้วิจัยคิดว่าเป็นปัญหาเหมือนกันคือ สถานีโทรทัศน์ในกรุงเทพมหานครมี 4 สถานี เมื่อสถานีหนึ่งจัดรายการความรู้และเป็นรายการความรู้ที่ค่าเงินรายการใดไม่น่าสนใจนัก กับอีกสถานีหนึ่งจัดรายการบันเทิง เช่น มีภาพยนตร์ไทย ผู้ชมที่มีการศึกษาน้อยบางคนจะไม่นึกถึงประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับ ชมที่จะดูภาพยนตร์ไทยมากกว่า จึงเป็นข้อคิดที่ว่ารัฐบาลควรมีการควบคุมช่วงเวลาว่าเวลานี้ต้องเป็นเวลาที่เหมาะรายการเกี่ยวกับความรู้เหมือนกันหมดทุกสถานี แต่จะเป็นรายการใด ๆ ก็ได้ ในผู้ชมเลือกเอาเองดีหรือไม่

3. ปัญหาที่ผู้วิจัยพบเสมอในการดูรายการโทรทัศน์คือ เทคนิคการจัดรายการเพื่อความรู้อยู่กับการจัดรายการเพื่อความบันเทิงมีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก การจัดรายการเพื่อความรู้อาจมีความคล้ายคลึงกันเป็นส่วนมาก คือเชิญวิทยากรมาพูด แล้ววิทยากรที่พูดบางคนก็พูดไม่น่าสนใจ นาน ๆ ครั้งจึงจะมีภาพยนตร์ประกอบ แสดงให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่จัดรายการโทรทัศน์ไม่สนใจที่จะจัดรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาให้น่าสนใจเลย เมื่อจัดทำแบบนี้ก็ปรากฏว่าไม่มีคนดูจริง ๆ เป็นสาเหตุที่ทำให้ไม่มีผู้อุปถัมภ์รายการ นำไปสู่ผลที่ว่าไม่มีใครอยากจัดรายการเพื่อการศึกษา ทั้ง ๆ ที่สาเหตุใหญ่อยู่ที่เทคนิคการจัดทำรายการตั้งแต่ต้นนั่นเอง

4. ผู้วิจัยสังเกตว่าสถานีโทรทัศน์บางสถานีไม่สนใจเรื่องการผลิตรายการเพื่อการศึกษาเลย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสถานีโทรทัศน์บางสถานีตั้งขึ้นเพื่อการค้าโดยเฉพาะ สถานีเหล่านี้จะกังวลอยู่กับเรื่องของการหารายได้และกำไรขาดทุน ถ้าเราจะคิดว่าเจ้าหน้าที่ของสถานีเหล่านี้เป็นนักสื่อสารมวลชนก็ต้องคิดต่อไปว่าเขาเหล่านั้นเป็นนักสื่อสารมวลชนที่ไม่คำนึงถึงภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของตนในฐานะนักสื่อสารมวลชนเลย ถ้าคนไทยทุกคนไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวม มุ่งหน้าแต่จะกอบโกยทรัพย์สินเงินทองเพื่อตนเองแล้ว อีกไม่นานความแตกต่างทางด้านฐานะ เศรษฐกิจทางด้านการศึกษาจะเพิ่มมากขึ้นจนไม่มีใครแก้ปัญหาได้ รายงานของยูเนสโกเมื่อปี พ.ศ. 2503 เคยระบุไว้ว่า "โทรทัศน์ที่มุ่งหาเงินจากการโฆษณา นั้นไม่สามารถเสนอรายการที่ดีควรมีสุนิยม และมีคุณภาพทาง

การศึกษาได้"¹⁴ ฉะนั้นการใช้สถานีโทรทัศน์ที่มีอยู่แล้วเพื่อการศึกษาจึงไม่อาจได้ผล
นายนิโคลัส เบนเนตต์ เขียนไว้ใน "Television : Media for Miseducation"
ตอนหนึ่งว่า

ตามความหมายที่แท้จริง การศึกษามีในการถ่ายทอดความรู้ระหว่างครูกับนักเรียน
อย่างที่เขาใจกันเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกระบวนการที่แต่ละคนหรือกลุ่มชนใครรับ
ความคิด ทัศนคติ ความสนใจ ทักษะหรือความรู้ เมื่อเป็นเช่นนี้ประชาชนย่อมมี
โอกาสได้ศึกษาจากวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ไม่ยิ่งหย่อนกว่าสิ่งแวดลอื่น ๆ
เลย โดยเฉพาะในประเทศไทยมีสถานีวิทยุถึง 152 สถานี โทรทัศน์ถึง 8 แห่ง
วิทยุและโทรทัศน์จึงมีสภาพเป็นครูและโรงเรียนในแก่ประชาชนโดยปริยาย ต่อ
ความสำคัญเช่นนี้หากย้อนกลับไปที่วงการรายการวิทยุและโทรทัศน์อีกครั้งหนึ่ง จะ
สรุปได้ว่า รายการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นตามสถานีวิทยุและโทรทัศน์ยังไม่ใคร่จะคำนึง
ความต้องการทางด้านการศึกษาอย่างแท้จริง¹⁵

ผู้วิจัยอ่านพบข้อเขียนของคุณวิลาศ มณีวัต ซึ่งเป็นนักเขียนและนักธุรกิจที่สำคัญ
คนหนึ่งได้พูดถึงบทบาทของการจัดรายการโทรทัศน์ว่า

ในการจัดรายการของวิทยุและโทรทัศน์ ตลอดจนการปรุงเรื่องและเนื้อหา
ของหนังสือพิมพ์ ผู้จัดทำมักจะต้องเผชิญกับปัญหาที่ว่า ควรจะหาสิ่งทีประชาชนต้องการ
แก่เขา, สว่นการป้อน "สิ่งที่ประชาชนต้องการ" ให้แก่ผู้อ่าน ผู้ฟังนั้น บางท่านอาจ
อ้างได้ว่าถูกต้องตามหลักประชาธิปไตยก็ถือว่าความปรารถนาของประชาชนย่อมเป็น
ใหญ่ เป็นสิ่งที่พึงเคารพ เมื่อความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่เขาอยากได้
รายการแบบไทย เราก็จะต้องสนองเขา และในแง่ของการค้าก็ยิ่งเป็นความจำเป็น
หนักขึ้น เพราะถ้าไม่จัดรายการ "เอาอกเอาใจ" ประชาชน หรือผู้ดูผู้ฟังใจคน
อ่าน สถานีวิทยุหรือโทรทัศน์หรือหนังสือพิมพ์แห่งนั้นก็ขาดทุนตั้งอยู่ไม่ได้ การ

¹⁴ รัชศักดิ์ วัฒนพานิช, "ขอคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับการใช้โทรทัศน์เพื่อ
การศึกษา," สารเทคโนโลยีทางการศึกษา (ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2517), หน้า 113.

¹⁵ เสถียร จันทิมาธร, แปลจาก "Television : Media for Miseducation,"
35 ปีของการศึกษาผู้ใหญ่. วิทยาสาร 23(34) : 14-15, 8 กันยายน, 2515.

กล่าวอ้างเช่นนี้ฟังขึ้นเพียงไรหรือไม่ น่าจะลองวินิจฉัยใคร่ครวญกันดู เพราะนี่เป็นประเด็นสำคัญเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่และความรับผิดชอบของสื่อมวลชน¹⁶

จากข้อคิดเห็นและปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยพบทำให้ผู้วิจัยทำการวิจัยเรื่อง "การชมรายการโทรทัศน์ เพื่อการศึกษาของประชาชนในกรุงเทพมหานคร" เพื่อที่จะได้ทราบถึงต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยสนใจและต้องการอยากจะทราบ คือ

1. สถานีโทรทัศน์ต่าง ๆ ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชนมากน้อยเพียงไร
2. อะไร เป็นอุปสรรคที่ทำให้ผู้รับไม่ได้รับชมรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาที่จัดอยู่แล้วในปัจจุบัน
3. ประชาชนส่วนใหญ่ชมชมแต่รายการบันเทิงจริงหรือไม่
4. ประชาชนชมและต้องการรายการประเภทส่งเสริมความรู้บ้างหรือไม่
5. ประชาชนทราบถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากรายการประเภทส่งเสริมความรู้บ้างหรือไม่

การวิจัยจะได้ผลอย่างไรนั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในบทต่อ ๆ ไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. สสำรวจรายการโทรทัศน์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันว่ามีประโยชน์ มีคุณค่าในการส่งเสริมการศึกษานอกระบบเพียงใด
2. เปรียบเทียบปริมาณของรายการต่าง ๆ ที่สถานีโทรทัศน์ในเขตกรุงเทพมหานครจัดขึ้นในเดือนตุลาคม พฤศจิกายน และธันวาคม
3. ศึกษาความสนใจ ความคิดเห็น และคุณค่าทางการศึกษานอกระบบที่ประชาชนมีความรู้ตัวการระดับอุดมศึกษาได้รับชมรายการ

¹⁶ วิชา ส มณีวัต, "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับสื่อมวลชน," เอกสารการสัมมนาสื่อมวลชนครั้งที่ 1 เรื่อง อิทธิพลและความรับผิดชอบของสื่อมวลชน ณ ศาลาสันติธรรม, 2507.

4. เพื่อเป็นแนวทางหรือข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหาร และสำหรับสถานีโทรทัศน์ ไซปรัสคณะกรรมการพิจารณา ปรับปรุงรายการโทรทัศน์ในฐานะที่เป็นสื่อมวลชน ให้เป็นสื่อการให้ การศึกษานอกระบบกับประชาชนผู้ไม่มีโอกาสเล่าเรียนในระดับสูง

คุณค่าของการวิจัย

ผู้เขียนคาดว่า การวิจัยเรื่องนี้ควรจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจ และเป็นแนวทาง แก่ผู้บริหารงานด้านโทรทัศน์ ผู้จัดรายการโทรทัศน์จะได้ปรับปรุงการจัดรายการให้มีส่วน ช่วยส่งเสริม พัฒนาการศึกษาของประชาชนผู้รับชม เป็นการช่วยกันพัฒนาสังคม คาดว่าจาก การวิจัยเรื่องนี้จะทำให้ทราบถึง

1. ความสนใจของประชาชนผู้รับชมที่มีต่อรายการโทรทัศน์ทั่วไป
2. จะได้ทราบวันและเวลา รวมทั้งความบ่อยครั้งในการรับชมโทรทัศน์ของ ประชาชนทั่วไป ซึ่งจะสามารถนำไปใช้เป็นส่วนช่วยในการตัดสินใจผลิตรายการเพื่อการศึกษาได้
3. จะได้ทราบว่าประชาชนชมรายการประเภทไหนมากน้อยเพียงใด ทำให้ทราบว่า การจัดรายการเพื่อการศึกษาควรจะแทรกลงในรายการประเภทใด
4. จะได้ทราบว่ารายการโทรทัศน์และรายการในปัจจุบันให้ประโยชน์ต่อ ประชาชนผู้ชมในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างไรบ้าง
5. ผลของการวิจัยอาจใช้เป็นแนวทางในการ เสนอแนะให้สื่อมวลชนค่านนี้ ตระหนักในคุณค่าของตนเอง และมีความรับผิดชอบที่จะช่วยกันสร้างเสริม พัฒนาสังคมให้ เจริญขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

1. การสำรวจรายการต่าง ๆ ของสถานีโทรทัศน์ทั้ง 4 สถานีคือ สถานี ไทยโทรทัศน์สี่ ของ 3 สถานีโทรทัศน์กองทัพบกของ 5 สถานีโทรทัศน์สี่กองทัพบก ของ 7 และสถานีไทยโทรทัศน์สี่ ของ 9 นั้นจะทำการสำรวจภายในเดือนตุลาคม พฤศจิกายน และธันวาคม จากเอกสารการจัดแผนผังรายการและการออกรายการของ สถานี

2. ใช้แบบสอบถามสำรวจความสนใจและความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรายการโทรทัศน์ในกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2518 โดยส่งแบบสอบถามไปยังนักเรียนโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งโรงเรียนราษฎร์ และโรงเรียนเทศบาล 11 โรงเรียน จำนวน 650 ชุด โดยให้นักเรียนเป็นสื่อกลางในการส่งแบบสอบถามไปยังประชากรที่รับชมโทรทัศน์

คำจำกัดความ

รายการโทรทัศน์ หมายถึงรายการโทรทัศน์ที่จัดขึ้นทุกประเภท เพื่อให้ความบันเทิงและประโยชน์ต่อชุมชน ความบันเทิงและประโยชน์ที่จะได้รับจากรายการโทรทัศน์จะมากหรือน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะของรายการแต่ละประเภท รายการโทรทัศน์นั้นแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 4 ประเภท คือ

1. รายการข่าว
2. รายการความรู้หรือสารคดี
3. รายการบันเทิง
4. รายการโฆษณา

การศึกษา หมายถึงการศึกษาแบบธรรมชาติวิสัย จัดเป็นประเภทหนึ่งของการศึกษาอ้อมนัย (Informal Education) ซึ่งหมายถึงการศึกษาที่ช่วยสร้างทัศนคติ ค่านิยม ทักษะ และความรู้ โดยอาศัยประสบการณ์จากชีวิตประจำวันที่ได้จากสิ่งแวดล้อม จุดเน้นของการศึกษาแบบนี้อยู่ที่ว่า เป็นการดำเนินการศึกษา ซึ่งไม่ได้กำหนดแบบแผนหรือระบบไว้แต่ประการใด ถือว่าเป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิตอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะการศึกษาแบบนี้เป็นการศึกษาที่ไม่อาจจำกัดขอบเขตหรือหาความสิ้นสุดได้ และเป็นการศึกษาที่มนุษย์ได้รับตั้งแต่แรกเกิดจนสิ้นชีวิต

รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา

หมายถึงรายการโทรทัศน์ที่มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อผู้ชมในการที่จะนำความรู้ ความคิด คติธรรมต่าง ๆ ไปปรับปรุงตนเองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างมีความสุข ลักษณะของรายการจะแตกต่างกันไปตามความมุ่งหมายของผู้จัดทำ เช่น บางรายการมุ่งจะให้ผู้ชมรับทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเป็นไปและความเคลื่อนไหวของสังคม ชาติ และสังคมในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก บางรายการมุ่งจะให้ผู้ชมมีความสามารถในการปรับปรุงความเป็นอยู่ในครอบครัวให้ดีขึ้น เช่น รายการสุขภาพ และอนามัย บางรายการมุ่งจะให้ผู้ชมเกิดคติธรรม เป็นต้น ไม่ว่าลักษณะรายการจะเป็นอย่างไร หากกอบประโยชน์ให้ผู้ชมสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข จัดเป็นรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา

ประชาชน

คือผู้ชมรายการโทรทัศน์ที่มีคุณสมบัติดังนี้ คือ

1. การศึกษาไม่เกินชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า
2. อายุ 15 ปีขึ้นไป
3. ไม่กำลังศึกษาอยู่ในระบบโรงเรียน
4. อาชีพใด ๆ ก็ได

002744